

YORUM

Adnan NAS
adnann@global.com.tr

Ya Bünye Güçlenmeli, Ya Borç Düşmeli!..

Biten yılın enflasyon oranının, orta vadeli program'da % 5 olarak öngörülen oranın iki katından iki puan yukarıda gerçekleşmesi, üretici enflasyonunun ise %16'ya yaklaşması, üçüncü çeyrek büyümesinin yükselttiği moralleri bozdu. Döviz kuru ve enerji fiyatları ile artan maliyet baskısını, gelirin yarısına ulaşan hanehalkı borçluluğu ve bir defalık verilmiş teşviklerin ortadan kalkması ile tüketimin gerilemesi dengelemez ve seçim atmosferi nedeniyle talep de desteklenirse aynı durum yeni yılda da devam edecek gibi. Talebin durgun kalması halinde durum yine kötü: Stagflasyon ve reel ücretlerin düşmesi tehlikesi var. Uluslararası likiditenin daralma temposundaki yavaşlama ise, bir kez daha kamu yönetimine manevra şansı tanıyan başlıca faktör olarak görünüyor. Aslında kendimizi hep mevcut yapının kapasitesi ve konjonktürün sunacağı fırsatlar ile sınırlı tuttuğumuz sürece performansımız bu minvalde bir döngünün içinde gelip gidecek. Seçimlerimizi sadece siyasal nitelikli olanlardan ibaret saymamız, büyüme modeli, rekabet gücü, kamu maliyesi, verimlilik, eğitim, hukuk güvenliği gibi stratejik nitelikteki seçimleri ise savsaklamamız ve ertelememiz sürdükçe bu döngüden çıkmamız mümkün olmayacak. İfade bir toplumsal dönüşüm gereğini vurgulamamız ondan!..

Verimlilik ve Rant Takozları

Türkiye'nin yapısal zaafı, hukuk güvenliği, yatırım ortamının öngörülebilirliği, düşük tasarruf oranı gibi uzman gözlemci kuruluşların ve uluslararası derecelendirme şirketlerinin sık sık hatırlattıklarından ibaret değil. Kısmen bunları da etkileyen ve vergi sistemi ve eğitim kalitesi gibi çokça irdelediğimiz alanlar bir yana bırakılırsa iç dinamiklerin yetersizliğini açıklayan başka temel sorunları da var. Bunların başında da verimliliğin düşük olması ve rantların yatırımları caydıran cazibesi geliyor. Mevcut yapıyı değiştirmeden büyüme ve insan kaynağı donanımını geliştirmeden işsizliği azaltma çabaları, şu kadar yıllık deneyimden belli ki, istediğimiz sonucu vermiyor, bir noktaya gelince tıkanıyor. Sermaye sahiplerinin üretken yatırım veya arge yerine ranta yönelmesi ya da işverenlerin sorunun işsizlikten çok ihtiyaç

duyulan nitelikte işgücü bulunmadığı olduğunu vurgulaması bunun bana göre en çarpıcı belirtileri.

Politikacıların enflasyondan çok daha fazla duyarlı oldukları işsizliğin yüksek sayılabilecek büyüme oranlarına rağmen bir türlü azalmaması ve belli bir sınırın altına düşmemesi, üstelik bunun istihdama katılım oranının batılı ülkelere oranla düşüklüğüne rağmen böyle olması, bazen bu yıl olduğu gibi atıl kapasitenin kullanımından, ama esas itibarıyla işgücünün niteliğinin yanında verimliliğinin de görece düşük olmasından kaynaklanıyor. Saat başı üretilen değerın OECD ortalamasının çok gerisinde bulunması, bir de çarpık vergi düzeni dolayısıyla yüksek tutulan istihdam maliyeti ile birleşince rekabet gücünü azaltıyor. Üstelik çift hanede (yaklaşık %13) seyreden tarım dışı işsizlik ve %20'ye varan genç işsizliği, çöktü dediğimiz AB ülkelerinden daha kötü. Ancak kuşkusuz en fazla alarm niteliğindeki veri, çalışma çağındaki nüfusun ne işte, ne de eğitimde olan bölümünün OECD ortalamasının iki katını aşan % 30 gibi bir düzeye ulaşması. Katma değerde bir artışı değil, kaynak dağılımında çarpıklığı gösteren rantlar ise idari kararlar, hukuki ve fiili tekelleşmeler ya da ölçek engelleri dolayısıyla oluşuyor. Düzenleyici kurumların artan zayıflığı da bunların pekişmesine, sistemin asli unsuru haline gelmesine yol açıyor. Ekonomide rant ağırlığının artması da üretim ile birlikte istihdamın düzeyini ve kalitesini aşağı çeken bir faktör.

Borçlanmada Sınırdayız

Öte yandan son yıllarda yoğunluğu artan iki tehlike var: İlki tüketim, ithalat ve borçlanma çekişli mevcut modelde aynı büyüme oranı, her yıl daha fazla dış açık ve borçlanma gerektiriyor. Daha fazla büyüme ise açığın ve borçlanmanın misliyle artması demek. Oysa finansmanın dış kredi bacağına kaynak daralır ve maliyet yükselirken yatırım amaçlı fon girişlerinde ağırlık ayran gönüllü portföy yatırımlarına yani sıcak paraya kayıyor. Büyümeden vazgeçemeyeceğimize göre modeli değiştirme zorunluluğunu biteviye vurgulamamız da ondan. Bu finansman yapısının ve kur artışının enflasyonu da yukarıya iteceğini, üstelik sokağa

hayat pahalılığı olarak yansıyan temel mal ve hizmetlerin fiyat artışının daha geniş bir sepete dayanan ortalama enflasyonu aştığı da unutulmamalı. İkinci tehlike ise hem Türkiye'nin toplam dış borcunun milli gelire, hem de hane halkı borcunun kullanılabilir gelire oranının % 50 sınırını geçmiş bulunması. Bu da hem tüketim, hem yatırım ve inşaat finansmanında sorunlar çıkabileceğinin işareti. Kaldı ki bankacılık ve kamu kesimlerinde görünen ve henüz görünmeyen bilanço riskleri büyürken, özel kesimin dış borçları 303 milyar dolar gibi rekor bir düzeye çıkmış bulunmakta. Kısa vadeli dış borçlar da Merkez Bankası rezervlerinin % 90'ını aşmış bulunmakta. Bu tablo, ülkenin düşük ve orta teknoloji düzeyindeki üretimi ve ihracatı ile altından kalkabileceği bir çerçevenin zorlanmakta olduğunu gösteriyor. Sosyal yardımlardaki artışa rağmen Avrupa İstatistik Enstitüsü'nün temel ihtiyaçları karşılama kapasitesini ölçen "şiddetli maddi yoksunluk gelir ve yaşam koşulları" anketine göre nüfusumuzun giderek artan bir bölümünün bu seviyede (2016'da %33) olması da aynı doğrultuda bir sinyal niteliğinde.

Genellikle ekonomik bağlamda olumlu bir değişim dönemi olarak referans yaptığımız 2001 sonrasında olumsuz gelişmeleri arasında dış borç ve tarımsal dış ticaret açığı ile birlikte en fazla dikkat çeken özelliklerden biri de imalat sanayiinin payı küçülürken üretken olmayan inşaatın payının neredeyse aynı oranda büyümesidir. Üretim ve üretkenliği desteklemeyen, kronik cari açık ve artan borçlanma gerektiren, enflasyon ve kur riski üreten bu talep odaklı modelle gidebileceğimiz yolun sonuna gelmiş bulunuyoruz.

Yapılacak şey, kurumsal altyapıyı düzelterip ülkenin geleceği için temel umut kaynağımız olan iki faktöre odaklanmak. Biri, bölgenin en gelişmiş ve çeşitlenmiş sanayi yapısı olan reel kesimin ölçek ve verimlilik dezavantajlarını gidermek ve yeni teknoloji değişimini yakalayacak düzeye getirmek, diğeri de fırsat penceremizin kapanacağı son 15-20 yılda insan kaynağımızın becerilerini ve donanımını geliştirip avantajını kullanmak. Gerisi laf ü güzaf!..